

PEMII. MINORITATEA ASCUNSĂ DIN MUNȚII BANATULUI ȘI PORTUL LOR POPULAR

DOROHOI ANCUȚA¹

DIE BÖHMEN. DIE VERBORGENE MINORITÄT VON DEN BERGEN DES BANATS UND IHRE VOLKSTRACHTEN

INHALT

Seine Majestät, Kaiser Franz I. Gründet im Banate deutsche Kolonien, der Ort sei so beschaffen wie im Böhmerwalde, Gründstücke werden gratis verabfolgt, jeder Kolonist habe sich bei der Herrschaft zu melden und die Reise bis Wien auf eigene Kosten zu bewerkstelligen. Von Wien abwärts erfolgt die Reise auf keiserlichen Kosten usw².

Schlüsselwörter: Banat, Wolfsberg, Böhmen, Trachten, Kirchweih, Hochzeit.

Povestea Gărânei și a celorlalte sate, care împreună cu acesta spun povestea Banatului Montan de azi, începea în anul 1828³ când împăratul Francisc I, prin comandantul Regimentului de graniță, decidea să trimită o comunitate vorbitoare de germană din regiunea Boemiei, actualmente localizată în Cehia, către Munții nepopulați, dar cu un mare potențial agricol, ai Banatului.

72⁴ de boemi din localitățile Klattan, Plzen, Pišek și Ceske-Budevovka s-au decis atunci pentru Gărâna. Li se promiteau case, ajutoare la defrișarea pădurilor, unelte, hambare, care, grajduri, boi – câte o pereche pentru fiecare familie, vaci (câte o vacă de familie), pământ agricol și semințe pentru cultivarea acestuia. De asemenea, cei decși să plece spre Banatul Montan primeau scutire de la impozite și armată timp de cinci ani. Toate aceste promisiuni aveau să fie ținute.

Momentul în care boemii au ajuns în Munții Banatului a fost unul cu puternic impact asupra întregii viitoare comunități: aveau să găsească aici o pădure la mare altitudine, pe care ei urmau a trebui să o defrișeze. Deși au primit ajutor din partea militarilor, a durat totuși o vreme destul de îndelungată până ce toate casele⁵, la vremea aceea doar din lemn, să fie construite; iată și motivul pentru care la început

¹ Timișoara; e-mail: ancudorohoi@gmail.com.

² Ancuța Dorohoi, *Lucrare de Disertație. Colectivul de Limba și Literatura Germană*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2015, p. 6.

³ <http://www.banaterra.eu/german/content/wolfsberg>.

⁴ 72 la început, apoi 444 de persoane s-a mutat în Wolfsberg.

⁵ La început, casele construite din lemn aveau doar o bucătărie, două camere de locuit și o „Gute Stube”, o cameră pentru oaspeți, ce nu era folosită defel în alt mod, iar în spatele casei era un grajd pentru animale, grajd care în prezent este transformat în camere, ce devin disponibile pentru închiriere. Casele aveau fiecare și o micuță grădină, unde se puneau flori și legume.

trăiau mai multe familii laolaltă, fie în casele deja construite, fie în ceea ce se numeau „cabane de ajutor” (**Fig. 1**). Conceptul a rămas de-atunci neschimbat, căci pemii au dorit mereu să păstreze – de la obiceiuri până la familii –, totul în cadrul comunității. Dar problema cea mai mare a fost lipsa hranei, atât pentru oameni, cât și pentru animale. Pe lângă acestea au mai fost și alte dezavantaje, precum temperatura – mai mereu scăzută –, ori zăpada, dar și avantaje, ca aerul foarte curat și apa potabilă de bună calitate.

Mai sus amintitele probleme au forțat populația să încerce o schimbare în anul 1832: așadar mulți au fost cei care au încercat să plece din Wolfsberg, mai înspre câmpie – actualmente Măureni –, dar după nici un an au realizat că viața în satul lor era mai bogată decât la câmpie și s-au întors. Această întoarcere i-a ambiționat și mai tare și de-atunci au început pemii să își dezvolte propriile afaceri: produceau lapte, unt și brânză, pământul era rodnic în cartofi, iar pe când femeile îndeșteulau și familia, și pregăteau și marfa de vânzare, bărbații porneau la drum spre Reșița – localitatea de la baza muntelui –, unde își vindeau produsele.

La revoluția din 1848 au fost luați și bărbații pemi din toate satele Banatului Montan, inclusiv Wolfsberg. Viața a redevenit grea pentru femeile rămase acasă, căci ele urmau a avea grijă de copii, de vite și de casă, fără însă a mai putea vinde produse. Astfel și traiul s-a îngreunat. Din fericire această perioadă nu a durat mult și în curând lucrurile s-au reasezat pe făgașul normal, ba chiar s-a raportat⁶ o creștere a grămezilor de fân din curte.

Curios este însuși faptul că au început să ajungă în Wolfsberg tot mai multe familii, astfel că în curând satul era locuit de 253 de familii. Această nouă realitate a adus cu sine multe noi modificări în traiul pemilor: în 1905 se folosea deja telefonul în comunitate, apăruseră chiar și meserii noi, precum cele de tâmplari ori croitori⁷.

Nici nu a apucat a înflori bine comunitatea și totul a fost iarăși răsturnat de Primul Război Mondial. Atât războiul, cât mai ales anii de pe urma lui au devastat micuțele comunități din Banatul Montan. Conducătorii le erau români, iar în acea vreme au primit locuitorii denumirea de „pemi”. Românii nu știau germană și pentru a nu se chinui rostind denumirea germană de „Böhmen”, au ales calea mai ușoară, românizarea denumirii până la „pemi”. Termenul s-a instaurat definitiv, iar în prezent acești boemi nici nu mai sunt cunoscuți sub altă formă. La fel s-a întâmplat și cu numele localității Wolfsberg.

Legenda spune că o femeie trecea singură pe ulița satului, când a întâlnit în cale un lup flămând. Neștiind ce să facă, femeia a început să strige din toți rărunchii, iar lupul s-a speriat și a plecat. De atunci, căci pemii au descoperit că există în sat lupi, s-ar fi numit localitatea Wolfsberg, denumire ce însă nu a plăcut regimului comunist și, la fel ca multe alte sate cu denumiri germane din România, și Wolfsberg avea să se transforme în Gărâna. La intrarea în sat există în prezent o plăcuță cu ambele denumiri (**Fig. 2**).

⁶ Josef Schmidt, *Die Deutschböhmen im Banate*, Timișoara, Deutschen Buchhandlung, 1938.

⁷ Ancuța Dorohoi, *op. cit.*

Însăși stema localității însumează prezența lupilor în zonă, dar și a altor activități din satele pemești. Stema nu este una specială a Gărânei, ci o stemă însumată atât de Gărâna, dar mai ales de Brebu Nou-Weidenthal:

„Stema comunei Brebu Nou, potrivit anexei nr. 1.4, se compune dintr-un scut triunghiular cu marginile rotunjite, de culoare verde, tăiat de trei fascii undate înguste, de argint, și o bandă roșie, în câmprior.

În partea superioară, spre dreapta, se află un lup de argint.

Pe banda roșie se află trei flori de colț, din argint cu roșu.

În vârful scutului, în câmp verde, se află un coș cu mâner și două panglici, pe stativ, totul de aur.

Scutul este trimbrat de o coroană murală de argint cu un turn crenelat.

Semnificațiile elementelor însumate:

Lupul dă numele vechi al localității Gărâna (Wolfsberg-Dealul Lupului).

Cele trei fascii undate reprezintă stațiunea Trei Ape.

Florile de colț atestă frumusețea reliefului muntos.

Coșul reprezintă instrumentul de transport indispensabil și popular.

Coroana murală cu un turn crenelat semnifică faptul că localitatea are rangul de comună”⁸ (**Fig. 3**).

Cu toate greutățile prin care au trecut pemii, au reușit printre ele să construiască și lucruri care azi atestă viețuirea activă în aceste locuri, precum Biserica din sat, căci deși inițial construiseră o biserică din lemn la instalarea în sat, mai toți mergeau la slujbe la Weidenthal (azi cunoscută ca Brebu Nou), localitatea învecinată, care deținea o biserică mai mare. Religia era catolică, iar sărbătorile cele mai importante erau: Adventul, Crăciunul, Paștele, Rusaliile, nașterea, căsătoria și moartea. Noua biserică ce avea să apară în Wolfsberg în 1870 era sub patronajul Sfintei Teresa de Avila, iar în fiecare an pemii sărbătoreau și încă sărbătoresc hramul Bisericii⁹ (**Fig. 4**).

Hramul bisericii sau „Kirchweih”, cum este numele său în germană, se sărbătorește și în prezent, în fiecare an la începutul lunii octombrie, la primul sau al doilea sfârșit de săptămână al lunii. Toată comunitatea de pemi se întoarce în Gărâna, se îmbracă festiv și încep procesiunile: întâi și-ntâi este slujba în biserică, urmată de un marș de-a lungul satului, marș care pornește cu un pom împodobit pe care se suie fetele de măritat, iar muzica nu lipsește nici ea de la această sărbătoare, fiindcă după ce pomul este ridicat pe vârful dealului de 1.000 de metri pe care se află biserica, oamenii devin doritori de dans și de-ale gurii și ziua întreagă se completează cu un bal în căminul cultural al satului (**Fig. 5-6**).

Nu doar Kirchweih-ul era (și este) sărbătorit cu mare fast, ci și alte petreceri din cadrul satului, căci pe vremea aceea în sat exista o fanfară, iar locurile cu fanfare erau mereu aducătoare de bună-dispoziție. Fanfara cânta atât la petrecerile, cât și la nunțile din sat.

⁸ Hotărârea nr. 409/2005 privind aprobarea stemelor unor comune din județul Caraș-Severin, din 16 mai 2005.

⁹ Ancuța Dorohoi, *op. cit.*, p. 42.

O nuntă în Wolsberg era un adevărat motiv de sărbătoare, căci oamenii se gândeau la viitorul satului. Însă până la a ajunge să facă nuntă, tinerii trebuiau logodiți, iar acest lucru cerea anumite reguli: băiatul, dimpreună cu tatăl său, erau invitați acasă la fată, acolo unde erau așteptați de întreaga familie – adunată de cele mai multe ori în fața focului. După o scurtă discuție introductivă despre vreme, tatăl feciorului se interesa de fata casei ce era de măritat, dar întrebarea îi era adresată tatălui acesteia, nicidecum ei direct. Dacă tații se puneau de-acord, nunta putea avea loc. De regulă nunțile aveau loc luna, iar nu duminica, fiindcă atunci era deschisă starea civilă, iar perechea trebuia să primească atât binecuvântarea Bisericii, cât și a stării civile.

După oficierea căsătoriei, oamenii erau invitați la o masă care dura patru ore și la care aranjarea oamenilor la mese venea după reguli foarte clare. Nici chiar mirele nu stătea lângă mireasa lui, iar atenția cea mai mare le era acordată oaspeților de onoare, care erau de regulă preotul și învățătorul satului. Nu doar ordinea oaspeților, ci și ordinea felurilor de mâncare servită era tare precisă: ospățul începea cu supă de vită, se continua cu preparate de vită servite cu varză acră, iar la final se servea și ceva dulce.

Cu toții știau că după masă urma dansul mirilor, iar pentru a-și primi la dans mireasa, mirele trebuia să se arate demn de ea, însă odată primită, mireasa era nevoită să-și lege baticul pe cap, gest ce semnifică existența unui bărbat în viața ei și, firește, că avea să poarte batic începând de-atunci întreaga viață.

În cadrul portului popular, mai ales cel feminin, simbolistica îmbrăcămînții este cu adevărat relevantă, de multe ori dând detalii semnificative despre cursul vieții: dacă o femeie măritată purta mereu batic, fetele nemăritate aveau adesea funde în păr sau în jurul gâtului, iar la sărbătorile mari nu lipsea nici baticul din jurul gâtului. Cămașa albă era purtată de toate femeile, la fel și un „Leiber”, o vestuță mai scurtă cu inserații florale. În partea de jos se purta de regulă un jupon, iar peste acela o fustă dintr-un material aparte, de cele mai multe ori și ea cu motive florale. Peste fustă se lega un sorț, pentru a proteja femeia în cazul în care s-ar fi pătat. Bineînțeles că picioarele erau acoperite și ele de ciorapi albi și scurți până la genunchi, cu diverse modele, la fetele tinere și până de curând și la femeile mai vârstnice, însă cele de pe urmă au renunțat la ciorapii albi în detrimentul noilor ciorapi cu chilot. Pantofii încălțați, mai ales la ocaziile speciale, trebuia neapărat să fie cu toc, chiar și din lemn, pentru a suna cât mai bine în ritmul impus de muzica fanfarei. Între timp lucrurile s-au mai schimbat, însă diferențe prea mari nu se observă nici acum față de costumele din trecut (**Fig. 7-12**).

Asemenea costumelor, și obiceiurile s-au mai schimbat în timp, mai ales odată cu plecarea în masă a pemilor, odată ce drumul a fost liber. Astfel se face că în prezent locuiesc în jur de 20 de pemi în Gârâna, însă mai toți copiii celor odată născuți aici revin acasă pentru marile sărbători. Pemii țin la tradițiile lor și le respectă cu sfințenie. Nu au putut fi opriți de niciun regim, de nicio drasticitate a vremilor, în a-și face drumul firesc în viață, iar acest lucru le-a adus tradițiile până în prezent, ba chiar datorită altor născociri întâmplare în curtea unui pem, sărbătorim în prezent ediție după ediție de „Gârâna Jazz Festival”. Wolsberg este pe hartă, dar nu doar geografic, ci și cultural și artistic, iar pentru o atestare a locului, a traiului și a portului pemesc, a fost deschis și muzeul satului, chiar lângă biserică (**Fig. 13**).

Lista ilustrațiilor:

- Fig. 1** – Casă din Wolfsberg/Gărăna, fotografie din colecția personală.
Fig. 2 – Semnul de la intrarea în sat, fotografia din colecția personală.
Fig. 3 – Stema Localității Brebu Nou. Sursa: wikipedia.ro).
Fig. 4 – Biserica din Wolfsberg/Gărăna, fotografie din colecția personală.
Fig. 5 – *Marșul cu pomul împodobit*, fotografie din colecția personală.
Fig. 6 – Urcarea fetelor nemăritate pe pom, fotografie culeasă de la d-na Camelia Duca.
Fig. 7 – Port pemesc, varianta I, față, fotografie culeasă de la dl. George Basarabă.
Fig. 8 – Port pemesc, varianta I, spate, fotografie culeasă de la dl. George Basarabă.
Fig. 9 – Port pemesc, varianta II, față, fotografie culeasă din documentarul *Banatul Montan*.
Fig. 10 – Port pemesc, varianta II, spate, fotografie culeasă din documentarul *Banatul Montan*.
Fig. 11 – Port pemesc, varianta II, întreg, fotografie din colecția personală.
Fig. 12 – Port popular pemesc, varianta III, spate, fotografie din colecția personală.
Fig. 13 – Interior Muzeul satului Heimatstubb din Gărăna.

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

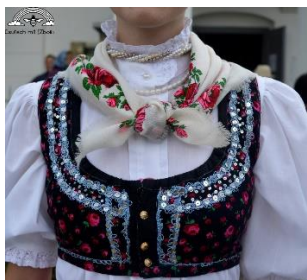

Fig. 7

Fig. 8

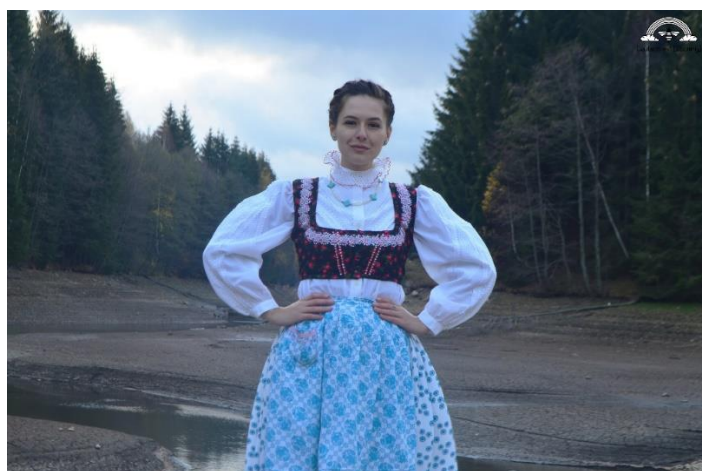

Fig. 9

Fig. 10

Fig. 11

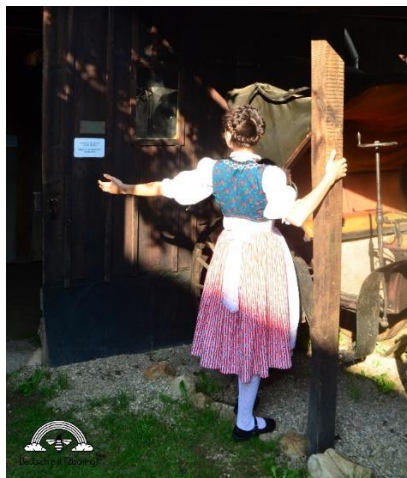

Fig. 12

Fig. 13